

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-58>

УДК 930.85(1-751.3)477-41

Бова І.С., Заїка Н.Л.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

ПАТРІОТИЧНИЙ ВЕКТОР ВИСТАВКОВИХ ПРОЄКТІВ «СОБОРНІСТЬ УКРАЇНИ» НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Анотація. У статті досліджуються обставини та ідеологія формування виставкових проєктів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі НІЕЗ «Переяслав») у взаємодії із суспільним громадським активом Переяславщини. Автори роблять спробу синтезувати фактаж частини виставкової та інших форм просвітницької діяльності Заповідника, проаналізувати вектор напрацьованих матеріалів виставкових проєктів через принципи історичної достеменності та хронологічної послідовності. Джерелом для дослідження стали матеріали наукових концепцій продемонстрованих виставок, оригінальні документи періоду Української Народної Революції 1917–1921 рр. із фондів НІЕЗ «Переяслав», спогади, інтерв'ю учасників революційних подій кінця ХХ – початку ХХІ ст., фото і відеоматеріали приватних архівів, автентичні речі, особисті документи. У статті відслідковується вплив реалізованих виставкових проєктів на осмислення досвіду Майдану та формування історичної культури громадянського суспільства Переяславщини, їх патріотичну направленість, що задає вектор усвідомленості та власної ідентифікації. Тематика зазначених проєктів показує локально роль переяславців у державотворчих процесах нової та новітньої історії України та формує культуру історичної пам'яті.

Ключові слова: Переяслав, музей, виставковий проєкт, патріотичні заходи, Соборність України, Революція Гідності, артефакти, війна.

Bova Iryna, Zaika Nataliia

The national ethnographic reserve «Pereiaslav»

PATRIOTIC VECTOR OF EXHIBITION «UNITY OF UKRAINE» AT THE NATIONAL ETHNOGRAPHIC RESERVE «PEREIASLAV»

Summary. The article examines the circumstances and ideology of the formation of the exhibition and patriotic project of the Pereiaslav National Historical and Ethnographic Reserve in cooperation with the public activists of Pereiaslav Region. The authors attempt to synthesize the facts of the exhibition and other forms of activity, to analyze the conditions for creating an exhibition project through the principles of historical accuracy and chronological sequence. The source for the research were materials of scientific concepts of exhibitions, original documents of the Ukrainian National Revolution of 1917 – 1921 from the funds of the Reserve, memoirs, interviews of participants of revolutionary events of the late twentieth to the beginning of the twenty-first century. The article traces the impact of the project on understanding the experience of the square and shaping the historical culture of civil society. The subject of the project is aimed at highlighting the role of residents of Pereiaslav in the state-making processes of modern and modern history of Ukraine and the formation of a culture of historical memory. The major factor in the creation of the project was a significant public demand for patriotic activities. Initially, the project was outlined and required a convenient format for communication, permanent educational activities, and independent judgments about revolutionary events and the ability to analyze them. The implementation of the project took the form of various types of scientific and educational work. The main form of communication was the exhibition format, it was supplemented by cultural events, lectures, meetings, debates, the development of questionnaires for the sociological survey of students, cultural programs for ATO soldiers. To implement the project, a working group of researchers from different units of the Reserve was created each year, developing concepts for exhibitions and thematic events. Successful search and collecting activities have produced historical narratives, documents, and other artefacts. The structure of the exhibitions in the project was in the main features constant, only certain topics were added, depending on their relevance at the moment and the receipts of new material. Permanent additions and expansions were covered by events covering the events in the east of Ukraine and the losses of Pereiaslav warriors in the war of Russia with Ukraine. During the six years of the project, 6 exhibitions, 12 thematic events were held, more than 20 hours of lectures were read, students of Pereiaslav Gymnasium were interviewed etc. The prospect of implementing a exhibition-patriotic project is the creation of a permanent museum exhibition, which in the conditions of the continuation of the military aggression of the Russian Federation is especially relevant and aimed at educating a new political nation.

Keywords: Pereiaslav, museum, project, exhibition, events, Ukrainian community Revolution of Dignity, artefacts, war.

Постановка проблеми. Направленість виставкових проєктів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі – НІЕЗ «Переяслав») – це формування історичної пам'яті, яка є основою національно-па-

тріотичної свідомості українців. Доленосні події 2013–2014 років кинули виклик пострадянській системі та сколихнули процеси консолідації суспільства навколо ідеї української ідентичності. На тлі великих політично-суспільних зрушень

відзначення Дня Соборності України стало особливо актуальним та демонструвало єдність і зрілість українського суспільства. В музейній діяльності відзначення доленосної події відбувалося через проведення низки виставок та культурних заходів патріотичного спрямування, що відображали основні віхи формування державності нової і новітньої історії України у контексті суспільних рухів.

Мета статті полягає в аналізі процесу реалізації музейних проєктів щодо формування патріотичної свідомості. Їх основою стали презентовані виставки НІЕЗ «Переяслав» щодо висвітлення боротьби української спільноти за незалежність, територіальну цілісність, демократичні цінності нашої держави. У статті відслідковується вплив виставково-просвітницьких заходів на осмислення досвіду Майдану та формування історичної культури громадянського суспільства Переяславщини.

Для досягнення поставленої мети, застосовуючи методи аналізу та синтезу, а також наукового опрацювання нарративу, речових матеріалів, дотримуючись принципу історичної достеменності та хронологічної послідовності, автори мають вирішити наступні завдання: окреслити обставини, напрями та форми просвітницької діяльності колективу НІЕЗ «Переяслав»; означити активність громадськості Переяславщини у протестних акціях; проаналізувати вплив експозицій виставок на суспільну думку містян та на виховання молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дана тематика допоки немає належного наукового висвітлення. Наразі, до 40-річчя науковця Ярослава Потапенка була опублікована стаття у співавторстві О. Висовень та Ю. Фігурного, в якій згадується виставкова діяльність НІЕЗ «Переяслав» у зазначеному контексті [1, с. 39]; у 2018 р. вийшла друком стаття Н. Заїки, в якій автор дає стислу інформацію про початки реалізації національно-патріотичних виставкових проєктів у НІЕЗ «Переяслав» [2].

Головним джерелом для дослідження стали матеріали наукових концепцій проведених виставок, оригінальні документи періоду Української Народної Революції 1917–1921 рр. із фондів НІЕЗ «Переяслав» [3], спогади, інтерв'ю учасників революційних подій кінця ХХ – початку ХХІ ст., фото і відеоматеріали приватних архівів, автентичні речі, особисті документи.

Виклад основного матеріалу. Наукові співробітники НІЕЗ «Переяслав» розуміли, що розгортання громадських протестів 2013–2014 рр. набуває історичного масштабу та суспільного значення і потребує збереження унікальних свідчень, які опинилися в епіцентрі подій. Була проведена успішна пошукова та збиральницька робота нарративу, документів, предметів із подальшим науковим опрацюванням. Упродовж 2015–2020 рр. вони стали основою проведення низки виставок з метою висвітлення ролі переяславців у державотворчих процесах.

Презентація першої виставки національно-патріотичної спрямування у 2015 р. започаткувала її щорічне проведення. Головним чинником продовження роботи означеного виставкового проєкту став значний запит суспільства. Тоді він окреслювався в загальних рисах та все ж вимагав ширшого формату спілкування, перма-

нентної просвітницької діяльності. Це об'єднало спільноту однодумців та сприяло налагодженню співпраці з місцевими активістами, митцями, державними діячами. Виставковий проєкт став набирати рис освітньої платформи, яка служить джерелом знань історії, сприяє підвищенню рівня критичного мислення, розширенню світоглядних уявлень містян. Ідеологічний вектор виставок передбачав формування вмінь аналізу революційних подій, як суспільного явища, об'єктивного та незалежного судження щодо них, здатності бачити їх історичні наслідки для Української держави.

Упродовж шести років проєкт відбувався у формі різних видів науково-освітньої роботи. Основним видом комунікації все ж залишався виставковий формат, його доповнювали культурологічні заходи, лекції, зустрічі, диспути, розробка анкет для соціологічного опитування школярів, культурні програми для воїнів ООС (АТО). Робоча група створення виставок організовувалася щороку із наукових співробітників різних підрозділів. За цей період сформувався основний склад працівників реалізації такої культурної платформи: Н. Заїка, І. Бова, Л. Гладун, С. Дембіцький. В різні роки до них долучалися Т. Музика, М. Товкайло, Дмитро та Світлана Тетері, С. Зубер, Н. Павлик, В. Ткаченко, А. Іваненко, В. Бова, І. Дунайна; С. Вовкодав та І. Гайдаєнко здійснювали фотофіксацію та монтаж відео хронік проведених заходів. Реалізації проєкту всіляко сприяв генеральний директор О. Лукашевич.

Структура виставок вибудовувалася відповідно до принципів історичної достеменності та хронологічної послідовності показу основних етапів боротьби за незалежність та соборність держави: Українська революція 1917–1921 рр., Революції Гідності 2013–2014 рр., російсько-українська війна ХХІ ст. Структурна композиція була в основних рисах постійною, додавалися лише окремі теми, залежно від їх актуальності на поточний момент та надходження нових речових матеріалів. Постійного доповнення і розширення зазнавали теми, що висвітлюють події на Сході України та щодо втрат воїнів-переяславчан у російсько-українській війні.

Виставки проходили як у межах НІЕЗ «Переяслав», так і в інших закладах Переяслава. Їх відкриття приурочували до Дня Соборності України. Презентації передбачали запрошення гостей, учасників революційних подій. Тривалість виставок була різною – від одного тижня до місяця. Їх літописом стала книга відгуків, започаткована 22.01.2015 р.

Перша виставка «Єднаймося, браття, – у єдності сила!» демонструвалася в приміщенні Меморіального музею В. Заболотного НІЕЗ «Переяслав» та мала позитивний резонанс у суспільстві, зацікавила мешканців і гостей міста, про що свідчить її відвідуваність – понад 2000 осіб.

Виставка стала основою проведення культурно-патріотичних заходів:

– до відзначення шевченківських днів: «Майдан. «...а всім нам вкуші на землі / єдинодумлі подай / і братолюбіє пошли...» (Т. Шевченко)» – зустріч з шевченкознавцем, письменником, членом Національної спілки письменників України, учасником подій на Майдані І. Шпиталем;

– «Майдан нікому не пробачить зради» – творча зустріч з поетом, письменником В. Шовкошитним;

– до Дня Героїв Небесної Сотні: «Майдан – боротьба українців за майбутнє нації» – зустріч з місцевими активістами: М. Корпанюком (д-р іст. наук, проф.), Я. Потапенком (д-р іст. наук, проф.), Г. Токмань (д-р пед. наук, проф.), Т. Нагайком (канд. іст. наук.), настоятелем Вознесенського собору о. Михайлом (Трускавецьким), бандуристом М. Товкайлом (канд. іст. наук.), волонтерами О. Гичко, В. Щербиною.

У 2016 р. відбулися наступні дві виставки:

– «Герої не вмирають!» до Дня Соборності України, проходила в приміщенні районного будинку культури м. Переяслава; присвячена пам'яті Ярослава Потапенка – громадського активіста, активного учасника Революції Гідності, голови ради ГО «Майдан Переяславщини» у 2014–2016 рр.;

– «Майдан. Україна понад усе!» – до Дня Героїв Небесної Сотні в приміщенні Музею кобзарства НІЕЗ «Переяслав». У контексті виставки була розкрита тема участі та ролі кобзарів у історичних подіях сьогодення.

У 2017 р. в приміщенні актовій зали НІЕЗ «Переяслав» була відкрита четверта виставка «Свободу не спинити!». Слід відзначити, що вона збрала велику кількість відвідувачів. Знаковою подією відкриття стала презентація збірника наукових статей, присвяченого пам'яті Я. Потапенка.

У 2018 р. виставкові проекти мали продовження у форматі заходу «Запали вогонь пам'яті», що відбувся у центральній районній дитячій бібліотеці.

В наступні роки проведення заходів стає ширшим, отримує більший запит у суспільстві та набуває позитивного резонансу. Свідченням цього стало масштабне відкриття виставки «Соборність України: боротьба продовжується...» 2019 р. в приміщенні ДПТНЗ «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти». Були присутні політичні та громадські діячі державного рівня, учасники революційних подій, представники мистецької середовища (письменник Р. Коваль, кобзар Т. Силенко, композитор В. Мартишко). Акція «Рушник Великому Тарасу» доповнила програму відкриття. Виставка стала освітньою платформою проведення диспутів та лекцій, тематичних заходів для учнів ДПТНЗ «Переяслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти».

Цього ж року у рамках реалізації виставкового проекту відбулися заходи у центральній районній дитячій бібліотеці:

– «Небесна сотня – Герої нашого часу» до днів вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні;

– «Вільні творити майбутнє» до Дня Гідності і Свободи.

У 2020 р. у КЗ КОР «Переяславський ліцей-інтернат «Патріот» відбулася виставка «Сила нації – в єдності!». Її відкриття модерував «голос переяславського Майдану» [4, с. 34] – Ю. Бобровник (канд. іст. наук). Були присутні полков-

ник О. Дорохов, командир 43-ої артилерійської бригади (в/ч с. Дівички), полковник М. Барилко, представник Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ, поетеса З. Галущенко, мати загиблого А. Галущенко (позивний «Ендрю»), який посмертно нагороджений орденами «Народний герой України», «За мужність» III ступеня.

Майданчик виставки став основою проведення наступних заходів:

– «Волонтерський рух Переяславщини» за участі місцевих волонтерів І. Марченко та М. Швиденко;

– Зустріч із авторкою книги «Простір прихованого (Нотатки з військового шпиталю)» Р. Товкайло;

– зустріч з «кіборгом» Л. Хмельковим;

– «Співці свободи сьогодення» – зустріч з кобзарем М. Товкайло, цехмайстром Київського цеху бандуристів;

– «На шляху до свободи» – зустріч з О. Гичко, активісткою переяславського та київського Майданів;

– «Неймовірна відвага і хоробрість юних сердець» до дня Героїв Крут.

Кількість і якість проведених заходів початку 2020 р. показали позитивну динаміку росту ефективності роботи виставкових проектів.

Висновки і пропозиції. Україна є невід'ємною складовою єдиного європейського цивілізаційного та політичного простору. Проблема збереження національної ідентичності в умовах глобалізації стоїть досить гостро і неможлива без реалізації культурно-патріотичних заходів на місцевому рівні, які впливають на цілісність і єдність спільноти у векторі розвитку держави.

Узагальнюючи вище сказане, ми прийшли висновку, що:

– науково-просвітницька діяльність співробітників НІЕЗ «Переяслав» має запит у суспільстві та реалізується як широкий спектр різних форм роботи у закладах міста;

– виставкові проекти НІЕЗ «Переяслав» відіграють важливу роль у формуванні культури історичної пам'яті громадськості Переяславщини;

– для реалізації виставкових проектів була проведена пошукова робота та зібрано понад 500 артефактів та усних свідчень;

– за шість років проведено 6 виставок, 12 тематичних заходів, прочитано понад 20 год. лекторію, проведено анкетування учнів Переяславської гімназії тощо;

– перспективою у реалізації зазначених проектів є перехід від тимчасових виставок до постійно діючої музейної експозиції.

Започатковані патріотичні проекти культурно-просвітницької діяльності НІЕЗ «Переяслав» у історичному періоді нинішньої складної політичної ситуації в Україні мають продовження. Вони, як інструмент масової культури, необхідні для закладання основи осмислення стратегії результатів соціально-політичних перетворень у державі та формування історичної культури соціуму.

Список літератури:

1. Висовень О., Фігурний Ю. Державотворча, націєтворча та етнокультурна діяльність патріота-націоналіста Ярослава Потапенка (1975–2016). Кафедра історії та культури України Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я.М., 2016. Вип. 40 (Спецвипуск). С. 33–40.
2. Заїка Н.Л. Участь переяславців у Революції Гідності 2013–2014 років. Виставкові проекти Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Україна – на шляху до Незалежності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції. 7 грудня 2017 року. Редкол. П.Я. Степенькіна (відп. ред.) та ін. Корсунь-Шевченківський : ФОП Майдаченко І.В., 2018. С. 233–237.
3. Фонди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Інвентарні книги фондів груп «Науково-допоміжний фонд» (шифр «НДФ») №№ 1–9, «Рукописні та друковані матеріали» (шифр «Р») №№ 1–9.
4. Токмань Г. Майдан: сторінки живої історії. 3-те вид., виправл. і доповн. Ніжин : вид. ПП Лисенко М.М., 2016. 102 с., іл.

References:

1. Vysoven, O., & Fihurnyi, Yu. (2016). Derzhavotvorcha, natsiietvorcha ta etnokulturna diialnist patriota-natsionalista Yaroslava Potapenka (1975–2016). Kafedra istorii ta kultury Ukrainy Naukovi zapysky z ukrainiskoi istorii: Zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelytskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya.M., vyp. 40 (Spetsvypusk), pp. 33–40.
2. Zaika, N.L. (2018). Uchast pereiaslavtsiv u Revoliutsii Hidnosti 2013–2014 rokiv. Vystavkovi proekty Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav». Ukraina – na shliakhu do Nezalezhnosti. Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii. 7 hrudnia 2017 roku. Redkol. P.Ya. Stepenkina (vidp. red.) ta in. Korsun-Shevchenkivskyyi: FOP Maidachenko I.V., pp. 233–237.
3. Fondy Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav». Inventarni knyhy fondovykh hrup «Naukovo-dopomizhnyi fond» (shyfr «NDF») №№ 1–9, «Rukopysni ta drukovani materialy» (shyfr «R») №№ 1–9.
4. Tokman, H. (2016). Maidan: storinky zhyvoi istorii. 3-tie vyd., vypravl. i dopovn. Nizhyn: vyd. PP Lysenko M.M., 102 p.